

Martyrer bortom mediebilden

Michael Azar: *Den ädla döden – Blodets politik och martyrens minne*. Leopard förlag 2013.

Ordet martyr har på senare tid allt oftare nämnts i samband med islam. Men martyrskap har funnits i lika hög grad i den kristna traditionen och även i rent sekulära sammanhang, då oftast med politiska eller re-

volutionära förtecken. Michael Azar, professor i idé- och lärdoms historia vid Göteborgs universitet, har i sin bok *Den ädla döden* velat visa att fenomenet på intet sätt är begränsat till arabvärlden.

Enligt ordboken betecknar ordet martyr blodsvittne, och vanligen tolkar vi det så, att någon har fått offra sitt liv för sin tro. Människan har förmåga att självmant ge upp sitt liv för värden som hon håller högre än den egna existensen.

I Azars bok beskrivs Sokrates som en förgrundsgestalt vid sidan av Kristus. Vi får sedan följa hur olika historiska personer upphöjts till martyrer, efter att ha visat mod och kompromisslös offervilja. Med dessa enskilda individer som exempel kan man visa värdet av att tukta sina känslor och identifiera sig med något utanför sig själv. Så har till exempel Johannes Paulus II uppvärderat martyren och framhållit detta ideal, som en samlande kraft för en kyrka som vill stärka sin ställning och betydelse. Men samma mekanismer är verk samma då människor drivs av ideologiska och politiska motiv. Stor-slagna livsöden tenderar att bli befästa som mönsterbildande föredömen.

Men Azar visar också att denna uppfattning inte alltid har stått oemotsagd. Den brittiske filosofen Thomas Hobbes, verksam i början av 1600-talet, ifrågasatte martyrskapets värde och sambandet mellan blod, offer och sanning. Här tangerar texten en viktig distinktion som gärna kunde fått mera utrymme. Frågan är lika aktuell i dag som den var för 400 år sedan. Om martyrskapet till en början betecknade en död som drabbade någon oförskyllt, så har begreppet sedan använts också för att beskriva händelser där någon medverkar till och kanske aktivt iscensätter sin egen och även andras död. Gränsen mellan att offra sitt liv å ena sidan, och att ta sitt eget eller andras

liv å andra sidan, blir diffus och väcker många frågor.

Det betyder att ordet martyr till och med dyker upp i samband med fruktansvärda illdåd, som Anders Behring Breiviks massmord i Norge sommaren 2011. Och nära denna betydelseförskjutning ligger också synen på självmordsbombare som ibland sägs vara martyrer.

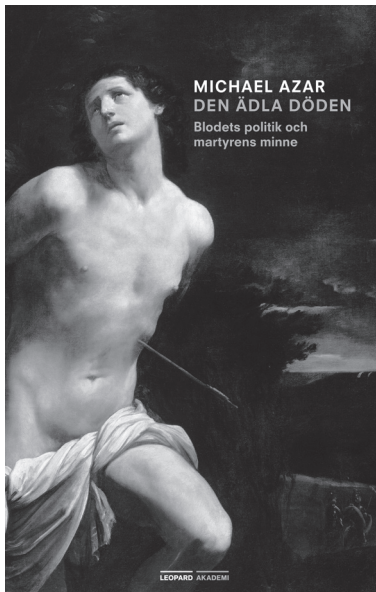
I Azars bok beskrivs dessa företeelser och det blir uppenbart att begreppet kom-

mit att breddas och användas på ett sätt som idealiserar sådant som för gemene man inte kan vara annat än fassansfullt. Azar nämner också att den här typen av handlingar snarast är uttryck för desperation, knappast något hjältedåd, utan snarare det ultimata sättet att hämnas för den som upplever sig svag och maktlös.

Den brännande frågan blir därför hur vi ska förstå den här vidgningen av martyrbe-greppet: att det i själva verket kommit att syfta

på händelser, där det definitivt inte är fråga om någon ädel död. Och detta faktum hade behövt problematiseras på ett mera uttalat sätt för att läsaren skulle få med sig användbar kunskap, fördjupad insikt och redskap för argumentation. En viktig fråga är hur vår verklighetsuppfattning både utvecklas men också begränsas av våra begreppsmässiga föreställningar. Om vår förståelse för fenomenet martyr vore mer distinkt och inte fullt så vagt och svävande som nu är fallet, skulle det rimligen också få konsekvenser för hur vi benämner och värderar olika händelser i vår omvärld.

Till sitt omfång är Azars bok relativt liten, endast 192 sidor. Och när man kommer till

sidan 139 så tar framställningen slut på ett ganska abrupt sätt. Det visar sig att cirka en fjärdedel av boken utgörs av noter och referenser. Det är inte ovanligt att akademiska texter ser ut på det här sättet, och detaljupplösningar i en utförlig notapparat samt noggranna referenser ger naturligtvis vetenskaplig tyngd åt framställningen. Boken är sakligt beskrivande och författaren når sitt syfte, nämligen att visa att martyrium haft en plats i västerländsk historia, att fenomenet ingalunda är unikt för islam.

Ändå inställer sig en känsla av tomhet efter läsningen. Boken väcker fler frågor än den besvarar. För mig var det ingen överraskande nyhet att martyrskap förekommit i såväl olika religiösa traditioner som i mer politiska och revolutionära sammanhang. Men det är på något sätt stötande att bara godta att ett fenomen, med en ursprungligen mycket distinkt betydelse, sedan används i sammanhang som beskriver en mycket mer tvivelaktig praktik, och där syftet kanske också har varit att förvända synen på människor och framställa fruktansvärda våldshandlingar som rättfärdiga och föredömliga.

Det är inte ovanligt att begrepp får förändrad innebörd under tidens gång. Och när ett ord töms på sin ursprungliga mening är det dags att ersätta det med något nytt. Vilket ansvar har kyrkan här att vakta på sin idealisering av martyrskap, när fenomenet också kommit att omfatta våldshandlingar, där förövare tror sig vara utvalda för en sak som omvärlden inte förstår?

MARTYRSKAP ÄR ETT komplicerat fenomen, där människans normala självbevarelse-drift skjuts åt sidan. Det kan finnas behov av gränsdragning mellan vad vi betecknar som normalt och önskvärt kontra det abnorma och förkastliga. Det riktigt väsentliga på temat martyrskap återstår alltså att avhandla, kanske inte enbart som en idé- och lärdomshistorisk exposé, utan med en bredare ansats där motiven och gestaltningen av det vi kallar martyrium blir föremål för fördjupad diskussion. Och vem ska bidra med opinionsbildande texter och litteratur som ökar vår förståelse om inte de som är akademiskt skolade?

GUNILLA MARIA OLSSON